

M. VĒBERIS

MOKSLAS KAIP PROFESINIS PAŠAUKIMAS*

<...> Meno ir mokslinio darbo išankstinės sąlygos bendros, bet pastarajam tenka likimas, giliai jį atskiriantis nuo menininko darbo. Mokslinis darbas yra įtrauktas į *pažangos* eigą. Užtat mene nėra — šia prasme — jokios pažangos. Tai netiesa, kad to laiko, kuris įsisavino naujas technines priemones arba, pvz., perspektyvos dėsnius, meno kūrinys dėl to yra meniškesnis negu meno kūrinys be tų priemonių ir dėsnų, jeigu tik pastarasis buvo formaliai ir materialiai pagrįstai motyvuotas, tai reiškia: jeigu jame taip parinktas ir įformintas objektas, kaip tai be tų sąlygų ir priemonių reikėjo padaryti pagal meno taisykles. Meno kūrinys, kuris tikrai yra „šedevras“, niekada nebus pralenktas, niekada nepasens; atskiras individas gali skirtingai vertinti jo asmeninį reikšmingumą sau, bet niekas negalės pasakyti apie meno kūrinį, kuris tikrai yra meno „šedevras“, kad jį „pranoko“ kitas, kuris taip pat yra „šedevras“. Užtat moksle kiekvienas iš mūsų žino, kad tai, ką jis padarė, pasens per 10, 20, 50 metų. Tai yra mokslinio darbo likimas, net jo *prasmė*, kuriai jis yra pavaldus ir paklūsta gana specifišku būdu, palyginti su visais kitais kultūros elementais, kuriuos tai dar liečia: kiekvienas mokslinis „šedevras“ reiškia naujus „klausimus“ ir *siekia* būti „pranoktas“ bei pasenti. Tas, kuris nori tarnauti mokslui, turi su tuo susitaikyti. Žinoma, moksliniai darbai gali turėti išliekamąją vertę kaip „pasimėgavimo priemonės“ dėl savo meninės kokybės, arba kaip mokymo priemonės. Bet, kartoju, ne tik visų mūsų bendras likimas, bet ir mūsų visų tikslas yra būti moksliskai pranoktiems. Mes negalime dirbti, nesitikėdami, kad kiti nueis toliau negu mes. Ši pažanga iš esmės yra begalinė. Ir čia mes prieiname mokslo *prasmės problemą*. Juk nėra savaime suprantama, kad kas nors, kas paklūsta tokiam dėsniui, yra savaime prasmingas dalykas. Kam užsiimti tuo, kas iš tikrųjų niekada nepasibaigs ir negali pasibaigti? Pirmiausia, dėl pačių praktinių plačiąja žodžio prasme, techninių tikslų: kad galėtume mūsų praktinėje veikloje vadovautis numatymais, kuriuos mums teikia mokslinis patyrimas. Gerai. Bet tai ką nors reiškia tik prak-

* Versta iš: Weber M. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*.— Tübingen, 1922.— S. 534—555. Vertė Z. Norkus.

tikui. Bet kokia yra paties mokslo žmogaus vidinė nuostata savo profesijos atžvilgiu, jeigu jis jos apskritai ieško? Jis tvirtina, kad užsiima mokslu „vardan paties mokslo“, o ne tik tam, kad kiti, pasinaudodami mokslu, galėtų siekti komercinių arba techninių laimėjimų, galėtų geriau maitintis, rengtis, apšviesti ir valdyti. Bet ką gi prasmingo jis vis dėlto tikisi nuveiksiąs šiais visuomet skirtais pasenti veikalais, įsijungdamas į šią specializuotą begalinę veiklą? Klausimas reikalauja kai kurių bendrų apsvarstymų.

Mokslinė pažanga yra dalis ir kartu svarbiausioji dalis to intelektualizacijos proceso, kurį patiriame jau tūkstantmečius ir į kurį šiandien paprastai žiūrima labai neigiamai.

Pirmiausia išsiaiškinkime, ką gi iš tikrųjų praktiškai reiškia ši intelektualistinė racionalizacija mokslo ir mokslu besivadovaujančios technikos dėka. Gal kad mes šiandien, pvz., kiekvienas sėdintis šioje salėje, daugiau žino apie gyvenimo sąlygas, kuriose egzistuoja, negu indėnas arba hotentotas? Vargu bau. Tas, kuris važiuoja tramvajumi, jeigu jis nėra fizikas, neturi jokio supratimo, kodėl tramvajus gali judėti pats. Jam ir nereikia apie tai žinoti. Pakanka, kad jis gali „pasiakliauti“ tramvajaus veikimu ir atitinkamai pakreipia savo veiklą; bet jis nežino, kaip tramvajus įtaisomas taip, kad judėtų pats. Laukinis apie savo įrankius žino nepalyginti daugiau. Kai mes šiandien leidžiame pinigų, kertu lažybų, net jeigu salėje yra kolegų — politinės ekonomijos specialistų, beveik kiekvienas skirtingai atsakys į klausimą: kaip pinigai suveikia, kad už juos galima ko nors — čia daug, čia mažai — nusipirkti? Laukinis žino, kaip ir ką jis daro, kad pramistų, ir kokie institutai jam tam tarnauja. Taigi didėjanti intelektualizacija ir racionalizacija *nereiskia* didesnių žinių apie sąlygas, kuriomis gyvename. Ji reiškia ką kita: žinojimą arba tikėjimą tuo, kad jeigu tik *panorėtume*, bet kuriuo metu *galėtume* tai sužinoti, taigi kad iš principo nėra jokių besimaisančių neapskaičiuojamų galių, priešingai, kad iš principo, visus daiktus galima *įvaldyti apskaičiavimu*. O tai reiškia pasaulio atkerėjimą. Nebereikia imtis magijos priemonių, kaip tai darė laukinis, kuriam egzistavo tokios jėgos, kad įveiktume arba permaldautume dvasias. Tai atlieka techninės priemonės ir kalkuliacija. Štai ką pirmiausia reiškia intelektualizacija.

Bet ar šis Vakarų kultūroje tūkstantmečius trukęs atkerėjimo procesas ir apskritai ši „pažanga“, kuriai kaip dalis ir varomoji jėga priklausomo mokslas, turi kokią nors kitą negu tik praktinę ir techninę prasmę? Principingiausiai iškeltą Jūs atrasite šį klausimą Levo Tolstojaus kūrinuose. Jis priėjo iki to klausimo savitu keliu. Tolstojaus apmąstymų pagrindine problema vis labiau darėsi klausimas: ar mirtis yra prasmingas reiškinys, ar ne? Jo atsakymas: civilizuotam žmogui — ne. Ir todėl ne, kad atskiras civilizuotas gyvenimas yra įjungtas į „pažangą“, į begalybę ir savo vidine prasme negali pasibaigti. Nes tokiam visada lieka kur žengti pirmyn; nei vienas mirštantysis nepasiekė be galo tolimos aukštumos. Abraomas arba koks nors senovės valstietis mirė „senas

ir gyvenimo pasotintas", nes jis dalyvavo organiniame gyvenimo rate, nes ir jo supratimu gyvenimas į pabaigą davė jam viską, ką galėjo pasiūlyti, nes nebeliko mįslių, kurias jis norėtų atminti, ir todėl jam „buvo gana“. Civilizuotas žmogus, kuriam dalyvaujant civilizacija nuolat tęsiasi mintimis, žiniomis, problemomis, gali „pavargti nuo gyvenimo“, bet ne juo pasisotinti. Juk jis nustveria tik menkutę dalelę iš viso to, ką be paliovos naujai kuria dvasinis gyvenimas, tik tai, kas laikina ar neužbaigta, ir todėl mirtis jam yra beprasmiškas įvykis. Kadangi mirtis neturi prasmės, nėra prasmingas ir civilizuotas gyvenimas, kuris kaip tik savo beprasmišku „progresyvumu“ nuvertina mirtį iki beprasmybės. Šią mintį kaip pagrindinį Tolstojaus kūrybos toną galima atrasti bet kuriame jo vėlyvajame romane.

Ką į tai atsakyti? Ar „pažanga“ turi išvelgiamą prasmę už technikos ribų taip, kad tarnavimas jai pasidarytų profesija? Klausimą būtina iškelti. Bet tai jau nebe pašaukimo *moksliui* klausimas, nebe problema: ką reiškia mokslas kaip profesija atsidedančiam mokslui, o kitas: koks yra *mokslo pašaukimas* žmonijos gyvenimo visumoje? Ir kokia jo vertė?

Čia aptinkame didžiulį skirtumą tarp praeities ir dabarties. Prisiminkite nuostabų paveikslą Platono „Valstybės“ septintos knygos pradžioje: sukaustyti žmonės oloje veidu į sieną; už jų — šviesulys, kurio jie negali matyti, todėl susiduria tik su krintančiais ant sienos šešėliais ir bando išsiaiškinti jų ryšį. Ligi tol, kol vienam jų pavyksta sutraukti pančius, atsigręžti ir išvysti saulę. Apakintas, jis grabalioja aplink save ir lemena apie tai, ką matė. Kiti sako, kad jis klysta. Bet pamažu jis įpranta žiūrėti į šviesą, ir tada jo uždaviniu tampa grįžti pas žmones oloje ir vesti juos aukštyn į šviesą. Jis yra filosofas, o saulė — mokslo, kuris vienintelis nesivaiko šešėlių ir mirazų, bet ieško tikrosios būties, tiesa.

Bet kas šiandien taip žiūri į mokslą? Šiandien kaip tik jaunimas jaučia greičiau priešingai: mokslinės koncepcijos yra fiktyvi karalija, susidedanti iš dirbtinių abstrakcijų, kurios kaulėtomis rankomis nesėkmingai bando semti tikrojo gyvenimo kraują ir syvus. Tikroji realybė pulsuoja čia, gyvenime, tame, kas Platonui buvo šešėlių žaismas ant olos sienos: visa kita yra iš jo kilusios negyvos šmėklos ir daugiau nieko. Kaip įvyko ši permaina? Liepsningas Platono entuziazmas „Valstybėje“ paaiškinamas galų gale tuo, kad anuomet pirmą kartą buvo išsąmoninta didžiosios mokslinio pažinimo priemonės — sąvokos — prasmė. Sąvoką su jos svarba atrado Sokratas. Bet ne jis vienintelis pasaulyje. Indijoje galite aptikti logikos, labai panašios į Aristotelio logiką, pradus. Bet niekur kitur nerasite atradimo reikšmės supratimo. O čia pirmą kartą pasirodė priemonė, kuria ką nori buvo galima taip išprausti į loginį spaustuva, kad jam liktų arba pripažinti, kad jis nieko nežino, arba kad štai šitai ir ne kas nors kita yra tiesa, *amžina* tiesa, kuri niekada nepradings, kaip pradingsta aklo žmogaus darbai. Neregėtas išgyvenimas užvaldė Sokrato mokinius. Iš to, atrodė, plaukia, kad, atradus

teisingas grožio, gėrio, arba drąsos, sielos ir t. t. sąvokas, bus galima suprasti jų tikrąją būtį, o tai, atrodo, įgalins žinoti ir mokyti, kaip teisingai veikti gyvenime visų pirma kaip valstybės piliečiui. Nes perdėm politiškai mąstantiems helenams viskas priklausė nuo šio klausimo. Todėl buvo gilinamasi į mokslą.

Greta šio heleniškos dvasios atradimo, kaip Renesanso kūdikis, radosi antras didis mokslinio darbo įrankis: racionalus eksperimentas, patikimai kontroliuojamo patyrimo priemonė, be kurios būtų neįmanomas šiandieninis empirinis mokslas. Buvo eksperimentuojama ir anksčiau: pvz., fiziologiškai Indijoje asketinės jėgos technikos tikslams, matematiškai senovės Graikijoje karo technikos tikslams, viduramžiais, pvz., kalnakasybos tikslams. Bet tyrinėjimo aplamai principu eksperimentą pavertė Renesansas. Ir pionieriais buvo didieji novatoriai *meno* srityje: Leonardas da Vinčis ir kiti, visų pirma, kas būdinga, XVI amžiaus eksperimentatoriai muzikoje, su savo bandomaisiais klavišiniaisiais instrumentais. Nuo jų eksperimentas per Galilėjų pateko į mokslą, per Bekoną — į teoriją; ir tada jį perėmė tiksliosios mokslo šakos kontinento universitetuose, visų pirma — Italijoje ir Nyderlanduose.

Ką reiškė mokslas šiems žmonėms prie naujųjų amžių slenksčio? Leonardo tipo eksperimentatoriams mene ir novatoriams muzikoje jis buvo kelias į *tikrąjį* meną, ir tai jiems kartu reiškė — į *tikrąją gamtą*. Menas privalėjo būti pakeltas į mokslo rangą, o tai kartu ir pirmiausia reiškia prilyginti menininką socialiniu ir gyvenimo prasmės atžvilgiu mokslo daktarui. Šita ambicija yra ir, pvz., Leonardo knygos apie tapybą pamatas. O šiandien? „Mokslas kaip kelias į gamtą“ — tai jaunimui nuskambėtų kaip šventvagystė. Ne, atvirkščiai: reikia atsikratyti nuo mokslo intelektualizmo, kad grįžtum prie savo prigimties ir kartu į gamtą apskritai! Kaip kelias į meną? Čia net nereikia kritikos.— Bet tiksliosios gamtotyros kūrimosi amžiuje iš mokslo buvo laukiama dar daugiau. Prisiminkite Svamerdamo pasakymą „utėlės anatomijoje aš pateikiu dievo apvaizdos įrodymą“ ir pamatysite, ką tada laikė savo tikruoju uždaviniu mokslas, kurį (netiesiogiai) veikė protestantizmas ir puritonizmas: kelią į dievą. Tada jo jau neberado pas filosofus, jų sąvokose ir dedukcinėse išvadose,— visa to laiko pietistinė teologija, pirmiausia Špeneris, žinojo, kad dievo negalima surasti šiame kelyje, kuriame jo ieškojo viduramžiai. Dievas yra užslėptas, jo keliai nėra mūsų keliai, jo mintys nėra mūsų mintys. Bet tiksliojoje gamtotyroje, kur galima fiziškai apčiuopti jo kūrinius, buvo tikimasi aptikti jo planų pasaulio atžvilgiu žymes. O šiandien? Kas — išskyrus keletą didelių vaikų, pasitaikančių kaip tik gamtotyroje,— šiandien dar tiki, kad astronomijos, arba biologijos, arba fizikos, arba chemijos žinios mus ku nors galėtų pamokyti apie pasaulio *prasmę*, bent apie tai, kokiame kelyje galima aptikti tokios „prasmės“ — jeigu ji yra — pėdsakus? Jeigu jos ką ir gali, tai su šaknimis sunaikinti tikėjimą, kad egzistuoja kažkas panašaus į pasaulio „prasmę“! Ir pagaliau mokslas kaip kelias „į

dievą"? Jis, ši iš prigimties svetima dievui jėga? Kad jis yra tokia jėga, šiandien — prisipažindamas arba ne — slapčiausiose sielos gelmėse neabejoja niekas. Išsivadavimas nuo mokslo racionalizmo ir intelektualizmo yra pagrindinė prielaida gyvenimui santykyje su dievu: štai kas, arba kažkas pagal prasmę panašaus, yra vienas pagrindinių šūkių, kuriuos galima pastebėti mūsų religingai nusiteikusio arba trokštančio religinių išgyvenimų jaunimo jausmuose. Ir tai būdinga ne tik religiniams išgyvenimams, ne, išgyvenimams apskritai. Tiktai stebina kelias, kuriuo dabar einama: tas vienintelis dalykas, kurio ligi šiol dar nepalietė intelektualizmas, kaip tik tos iracionalios sferos yra įsisąmoninamos ir tiriamos per didinamąjį intelektualizmo stiklą. Nes būtent tai praktiškai reiškia šiuolaikinę intelektualistinę iracionalumo romantiką. Tie, kas eina šiuo keliu, besivaduodami iš intelektualizmo, pasiekia rezultatą, priešingą tam, kurį jie įsivaizdavo kaip savo tikslą. Pagaliau po triuškinančios Nyčės kritikos, nukreiptos prieš tuos „paskutinius žmones“, kurie „išrado laimę“, galiu visai neminėti to naivaus optimizmo, kai mokslas, t. y. juo pagrįsta gyvenimo įvaldymo technika, šlovinamas kaip kelias į laimę. Kas tuo tiki? — Išskyrus keletą didelių vaikų katedrose ir redakcijose.

Grįžkime prie temos. Esant šioms vidinėms sąlygoms, kokia yra mokslo, kaip profesijos, prasmė, kai išnyko visos šios ankstesnės iliuzijos: „kelias į tikrąją būtį“, „kelias į tikrąjį meną“, „kelias į tikrąjį dievą“, „kelias į tikrąją laimę“. Paprasčiausiai atsakė Tolstojus šiais žodžiais: „mokslas yra beprasmiskas, nes jis neduoda jokie atsakymo į vienintelį mums svarbų klausimą: ką mes privalome daryti? Kaip mes privalome gyventi?“ Faktas, kad jis neduoda šito atsakymo, yra tiesiog nenuginčijamas. Lieka tik paklausti, kuria prasme jis neduoda „jokio“ atsakymo, ir ar vietoj to gal galėtų kuo nors pasitarnauti tam, kas teisingai kelia klausimą. — Šiandien dažnai kalbama apie mokslą „be prielaidų“. Ar toks egzistuoja? Tai priklauso nuo to, kas čia turima omenyje. Kiekvieniame moksliniame darbe kaip prielaida yra priimamas logikos ir metodikos taisyklių, šių bendrųjų mūsų orientavimosi pasaulyje pagrindų, galiojimas. Na, bet šios prielaidos, bent turint galvoje mūsų specifišką klausimą, yra mažiausiai abejotinos. Be to, yra priimama prielaida, kad tai, kas pasiekama mokslinio darbo eigoje, yra svarbu ta prasme, kad tai „verta žinoti“. Ir, matyt, čia glūdi visos mūsų problemos. Nes šią prielaidą neįmanoma įrodyti mokslo priemonėmis. Ją galima tik interpretuoti, ieškant jos galutinės prasmės, kurią paskui tenka atmesti arba priimti, priklausomai nuo savo galutinio nusistatymo gyvenimo atžvilgiu.

Toliau, mokslinio darbo santykis su šiomis jo prielaidomis labai įvairuoja, priklausomai nuo pastarųjų struktūros. Gamtos mokslai, pvz., fizika, chemija, astronomija, priima kaip savaime suprantamą dalyką, kad verta pažinti pirminius kosmoso dėsnius, kiek tik mokslas pajėgia juos suformuluoti. Ne tik dėl to, kad šios žinios įgalina pasiekti techni-

nių laimėjimų, bet, jeigu joms lemta būti „pašaukimu“, „dėl jų pačių“. Pačią šią prielaidą yra visiškai neįmanoma įrodyti. Ir juo labiau, ar šis pasaulis, kurį tos žinios atvaizduoja, yra vertas, kad egzistuočiau: ar jis turi „prasmę“, ir ar yra prasmės jame egzistuoti. To juse neklausama. Arba imkime, pvz., tokią moksliskai aukštai išvystytą taikomąją discipliną, kokia yra šiuolaikinė medicina. Bendra medicinos prielaida, triviali kalbant, yra ta, kad priimamas uždavinys išsaugoti gyvybę ir, kiek įmanoma, sumažinti kančias. O tai yra problematiška. Medikas savo priemonėmis palaiko gyvybę mirtinam ligoniui ir kai jis maldauja išvaduoti nuo gyvenimo, ir kai artimieji, kuriems ši gyvybė yra bevertė, kurie linki jam išsivaduoti nuo kančių, kuriems darosi nepakeliamos išlaidos bevertei gyvybei palaikyti — reikalas galbūt liečia vargšą pamišėlį — geidžia ir negali negeisti jo mirties, pripažįsta jie tai, ar ne. To atsisakyti gydytojui trukdo tik medicinos prielaidos ir baudžiamasis kodeksas. Medicina neklausia: ar verta ir kada verta gyventi? Visi gamtos mokslai duoda atsakymą į klausimą: ką mes turime daryti, *jeigu* norime *techniškai* įvaldyti gyvenimą? Bet ar mes jį norime ir privalome techniškai įvaldyti, ir ar tai galų gale turi prasmę, — tai jie palieka atviru klausimu, arba savo tikslams priima kaip prielaidą. Arba imkime tokią discipliną kaip mokslas apie meną. Estetikai yra duotas faktas, kad egzistuoja meno kūriniai. Ji bando iširti šio fakto buvimo sąlygas. Bet ji nekelia klausimo, ar kartais meno karalija nėra šėtoniškos puikybės viešpatija, šio pasaulio sritis, dėl to savo slapčiausia esme priešiška dievui ir savo galiausiai aristokratiška dvasia priešinga brolybei. Ji neklausia: ar *turi* egzistuoti meno kūriniai. — Arba teisės mokslas: — jis konstatuoja, kas galioja pagal teisinio mąstymo, suvaržyto iš dalies logika, iš dalies konvencionaliomis schemomis, taisyklės, taigi: jeigu pripažintos tam tikros teisės taisyklės ir tam tikri jų interpretavimo metodai. Jis neatsako į klausimą, ar teisė privalo egzistuoti ir ar yra privalu įvesti būtent šias taisykles; jis gali tik nurodyti: jeigu norite tam tikro rezultato, ši taisyklė, sutinkamai su mūsų teisinio mąstymo normomis, yra tinkama priemonė jam pasiekti. Arba imkime istorinius mokslus apie kultūrą. Jie moko suprasti politinius, meninius, literatūrinius ir socialinius kultūros reiškinius, remiantis jų atsiradimo sąlygomis. Bet jie patys neduoda atsakymo į klausimą: ar vertas triūsas jų pažinimas. Tie mokslai priima kaip prielaidą interesą šiuo būdu dalyvauti „kultūringų žmonių“ bendrijoje. Bet kad tai kaip tik taip, jie niekam negali „moksliškai“ įrodyti, ir tai, kad jie priima tą interesą kaip prielaidą, visai neįrodo, kad jis yra savaime suprantamas. Iš tikrųjų jis visiškai nėra toks.

Apsistokime prie man artimiausių mokslo šakų, t. y. prie sociologijos, istorijos, politinės ekonomijos, valstybės teorijos ir tų kultūros filosofijos sričių, kurios imasi jas interpretuoti. Yra sakoma ir aš tam priitariu: politikai ne vieta auditorijoje. Tai liečia studentus. Jeigu, pvz., mano ankstesnio kolegą Berlyne Dytricho Šėferio auditorijoje studentai

pacifistai apstotų katedrą ir pakeltų triukšmą, kaip tai, kaip pasakojama, studentai antipacifistai padarė prieš profesorių Fiorsterį, kurio pažiūros man be galo tolimos, aš juos pasmerkčiau vienodai. Bet politikai ne vieta auditorijoje ir iš dėstytojo lūpų. Ir visų mažiausiai, kai jis mokslškai nagrinėja politiką. Nes praktinė-politinė nuostata ir mokslinė politinių darinių ir partinių požiūrių analizė yra skirtingi dalykai. Kai masiniame mitinge kalbama apie demokratiją, asmeninis požiūris nėra slepiamas: užimti aiškia poziciją čia kaip tik yra prakeikta pareiga ir priedermė. Tada vartojami žodžiai yra ne mokslinės analizės priemonė, bet kitų politinio verbavimo priemonė. Jie yra ne plūgo noragai, purenantys kontempliatyvaus mąstymo dirvą, bet nukreipti į priešingą kavalijai — kovos priemonės. Užtat būtų piktadarybė taip naudotis žodžiu paskaitoje arba auditorijoje. Ten, jeigu kalbama apie „demokratiją“, tirsime įvairias jos formas, analizuosime, koku būdu jos funkcionuoja, nustatysime vienos ar kitos jų atskiras pasekmes gyvenimo santykiams, po to sugretinsime su jomis ir ištersime kitas, nedemokratinės politinės tvarkos formas, kol pasieksime, kad klausytojas galės rasti tašką, iš kurio *jis*, remdamasis savo pamatiniais idealais, galės turėti požiūrį į dalyką. Bet tikras mokytojas labai saugosis iš katedros primesti jam kokį nors požiūrį, nesvarbu, ar tiesiog, ar įtaigos pagalba,— pastarasis būdas, kai „leidžiama kalbėti faktams“, yra pats negarbingiausias.

Bet kodėl mes privalome to nedaryti? Pirmiausia pasakysiu, kad kai kurie labai gerbiami kolegos mano, kad toks savęs apribojimas iš viso neįmanomas, o jeigu įmanomas, būtų asmeninės užgaidos reikalas. Niekam neįmanoma mokslškai įrodyti, kas yra jo, kaip akademinio mokytojo, pareiga. Iš jo galima reikalauti tik intelektualinio atsakingumo: supratimo, kad visiškai *skirtingos* problemos yra, iš vienos pusės, faktų konstatavimas, matematinių arba loginių santykių, kultūros gėrybių vidinės struktūros nustatymas ir, iš kitos pusės, atsakymas į kultūros ir atskirų jos turinio komponentų *vertės* klausimą, toliau — į klausimą, kaip reikia *veikti* kultūrinėje bendrijoje ir politiniame susivienijime. Jei po to jis dar klausia, kodėl jis negali auditorijoje nagrinėti abi problemas, į tai reikia atsakyti: kadangi pranašui ir demagogui — ne vieta auditorijos katedroje. Pranašui, kaip ir demagogui, dera pasakyti: „eik lauk į gatvę ir kalbėk viešai“. Tai reiškia ten, kur galima kritika. Auditorijoje klausytojai privalo tylėti, o dėstytojas — kalbėti, ir aš laikau neatsakingumu, esant dėstytojo pareigai būti naudingam klausytojams žiniomis ir moksline patirtimi, tą aplinkybę, kad studentai vardan savo ateities turi lankyti dėstytojo paskaitas ir kad paskaitoje nedalyvauja jo kritikai, panaudoti asmeninių politinių pažiūrų primetinėjimui. Žinoma, gali būti taip, kad kam nors nepavyksta visiškai pašalinti savo subjektyvių simpatijų. Tada jam gresia aštriausia sąžinės kritika. Ir tai nieko neįrodo, juk galimos ir kitokios, grynai faktinės klaidos, ir jų buvimas nepaneigia pareigos ieškoti tiesos. Vertinimus aš atmetu ir vardan grynai mokslinio intereso. Imdamas kaip pavyzdį mūsų

istorikų veikalus, aš galiu parodyti, kad ten, kur mokslo vyras padaro savo vertinamąjį sprendinį, nuodugnus faktų supratimas pasibaigia. Bet tai išeina iš šiandieninio vakaro temų ir pareikalautų ilgų svarstymų.

Aš tik klausiu: kaip paskaitoje apie bažnyčios ir valstybės formas arba religijos istoriją pasiekti, kad tuos dalykus vienodai vertintų ir tikintis katalikas, ir masonas? Tai yra neįmanoma. Ir vis dėlto aukštosios mokyklos dėstytojas turi norėti ir reikalauti iš savęs būti savo žiniomis ir metodais naudingi ir vienam, ir kitam. Dabar jūs teisėtai pasakysite: tikintis katalikas nepriims ir požiūrio į faktus apie įvykių eigą, atsirandant krikščionybei, kuri jam dėsto nesilaikantis dogmatinių prielaidų dėstytojas. Žinoma! Bet skirtumas yra toks: mokslas „be prielaidų“ ta prasme, kad jis atmeta susivaržymą religija, iš tikrųjų nežino „stebuklo“ ir „apreiškimo“. Su jais jis nusikalstų savoms „prielaidoms“. Tikintis žino ir viena, ir kita. Ir tas mokslas „be prielaidų“ reikalauja iš jo ne mažiau, bet ir *ne daugiau* kaip pripažinti: kad, *jeigu* įvykių eiga privalėtų būti paaiškinta be tų antgamtinių įsikišimų, kurie empiriniam tyrinėjimui atkrinta kaip priežastys, ji turėtų būti aiškinama taip, kaip tai bando daryti mokslas. Tai tikintis gali padaryti, likdamas ištikimas savo tikėjimui.

Bet argi mokslo rezultatai neturi jokios prasmės tam, kam nerūpi faktai kaip tokie ir kuriam svarbus tik praktinis nusistatymas? Galimas daiktas. Gal bent tiek: pirmoji gero mokytojo pareiga yra išmokyti savo mokinius pripažinti *nemalonius* faktus; aš turiu omenyje tokius, kurie nemalonūs jo partijos požiūriui; bet kurios partijos požiūriui — pvz., taip pat ir mano — egzistuoja tokie labai nemalonūs faktai. Aš manau, kad aukštosios mokyklos dėstytojas, priversdamas savo klausytojus prie to įprasti, pasiekia daugiau nei vien intelektualinį rezultatą; aš nesikuklinčiau jį pavadinti pasakymu „dorovinis laimėjimas“, nors jis gal skamba per daug patetiškai tokiam paprastam, savaime suprantamam dalykui.

Ligi šiol aš kalbėjau tik apie praktinius sumetimus, dėl kurių reikia vengti asmeninių nuostatų pirsimo. Bet tuo reikalas neapsiriboja. Negalimybė „moksliskai“ ginti praktinių nusistatymų, išskyrus tą atvejį, kai svarstomos priemonės pasiekti iš anksto *duotą* tikslą, išplaukia iš kur kas gilesnių pagrindų. Toks gynimas yra iš principo beprasmiškas dėl to, kad skirtingos pasaulio vertybių sferos (Wertordnungen) susiduria neišsprendžiamoje kovoje. Senasis Milis, kurio filosofijos kitais atžvilgiais aš nepagirčiau, yra teisus, kai sako: remiantis grynuoju patyrimu, susidaro politeizmas. Suformuluota lėkštai ir skamba paradoksaliai, bet čia glūdi tiesa. Jeigu mes šiandien ką nors žinome, tai mes šiandien vėl žinome: kažkas gali būti šventas ne tik nebūdamas gražus, bet ir *todėl* ir *tiek*, *kiek* jis nėra gražus — įrodymą Jūs galite rasti Izaijo knygos 53 skyriuje ir 21 psalmėje, — ir kažkas gali būti gražus ne tik nepaisant jo blogų bruožų, bet ir savo blogais bruožais. Tai mes vėl žinome po Nyčės, o iki jo Jūs tai rasite pasakyme „blogio gėlės“, kuriuo Bodleras pavadino savo eilėraščių knygą. Kad kažkas gali būti tiesa, nebūdamas

nei gražus, nei šventas, nei geras,— yra banalybė. Bet visa tai yra tik paprasčiausi šitos atskirų sferų ir vertybių kovos atvejai. Aš nežinau, kaip „moksliškai“ nuspręsti, kuri kultūra yra vertingesnė — prancūzų ar vokiečių. Čia irgi vaidijasi skirtingi dievai, ir tas kivirčas — visiems laikams. Visai kaip senovės pasaulyje, dar neatkerėtame nuo jo dievų ir demonų, tik kita prasme: kaip senovės graikas aukodavo Afroditei, po to Apolonui ir pirmiausia kiekvienas — savo miesto dievams, taip tebėra ir šiandien, tik be kerų ir mitinės, bet viduje tikros, tokio elgesio plasztikos. Ir šituos dievus valdo, ir šią kovą lemia likimas, bet, aišku, visai ne „mokslas“. Galima tik suprasti, kas yra dievas vienai ir kitai sferai arba vienoje ir kitoje sferoje. Tuo profesoriaus auditorijoje aiškinimo tema yra visiškai išsemta, nors joje slypinti kolosali gyvenimo problema — visai ne. Bet čia žodį taria kitos, nei universitetų katedros, jėgos. Kas išdrįs „moksliškai paneigti“ Pamokslo nuo kalno etiką, pvz., sakinį „nesipriešink blogiui“ arba įvaizdį apie vieną ir kitą skruostą? Ir vis dėlto aišku: pasaulietiškažiūrint, čia skelbiama etika, neigianti savigarbą: reikia rinktis tarp religinio orumo, kurį teikia ši etika, ir vyriško orumo, kuris skelbia ką kita: „priešinkis blogiui,— kitaip tau teks dalis atsakomybės už jo pergalę“. Priklausomai nuo galutinio nusistatymo, atskiram individui viena yra velnias ir kita — dievas, ir jis turi nuspręsti, kas *jam* yra dievas ir kas — velnias. Ir taip visose gyvenimo sferose. Didingas etiškai-metodiško gyvenimo būdo racionalizmas, kuris trykšte trykšta iš kiekvienos religinės pranašystės, nuvertė šią daugybę dievų nuo sostų „vieno, kuris būtinas“, naudai,— ir po to, susidūręs su išorinio ir vidinio gyvenimo realybe, buvo priverstas leisti į tuos kompromisus ir sąlyginumus, kurie mums visiems žinomi iš krikščionybės istorijos. Bet šiandien — religinė „kasdienybė“. Daugybė senų dievų, be apžavų ir todėl įgijusių beasmenių jėgų pavidalą, kyla iš savo kapų, siekia užvaldyti mūsų gyvenimą ir vėl pradeda amžiną tarpusavio kovą. Kas taip sunku būtų šiuolaikiniam žmogui, o jaunajai kartai — visų sunkiausia, yra: būti subrendusiems tokiai kasdienybei. „Išgyvenimų“ vaikymasis kyla iš šios silpnybės. Nes silpnybė yra: nesugebėti žvelgti laiko likimui į jo griežtą veidą.

Mūsų kultūrai lemta visa tai aiškiau įsisąmoninti po tūkstantmetinio apakimo dėl tariamai išimtinio orientavimosi į didingą krikščioniškos etikos patosą.

Bet užteks apie šiuos labai toli siekiančius klausimus. Nes klaida, kurią daro dalis mūsų jaunimo, į visą tai atsakydama: „taip, bet mes ateinam į paskaitą, kad išgyventume ką kitą negu vien analizę ir faktų konstatavimus“, — yra ta, kad ji ieško kito žmogaus nei tas, kuris stovi prieš juos,— *vado*, o ne mokytojo. Bet mes stovime katedrose tik kaip mokytojai. Tai yra du skirtingi dalykai. Ir kad taip yra, galima lengvai įsitikinti. Jums leidus, aš dar kartą Jus vesiu į Ameriką, nes ten tokius dalykus dažnai galima pamatyti jų masyviame pirmapradiškume. Paauglys amerikietis mokosi daug mažiau negu mūsieškis. Nepai-

sant neįtikėtinos daugybės egzaminų, jeigu atsižvelgsime į jo gyvenimo mokykloje prasmę, jis dar nėra tapęs tokiau visišku egzaminų žmogumi, koks yra vokiečių. Nes ten yra tik užuomazgos tos biurokratijos, kuriai egzaminų diplomai yra įeinamasis bilietas į tarnybinių beneficijų karalystę. Jaunasis amerikietis negerbia nieko, jokios tradicijos ir jokios žinybos, išskyrus asmeninius pasiekimus: *tai* amerikietis vadina „demokratija“. Kad ir koks iškraipytas būtų realybės santykis su šia to žodžio prasme, jo prasmė yra ši, ir čia svarbi būtent ji. Apie mokytoją, kuris prieš jį stovi, amerikietis turi tokį supratimą: jis man parduoda savo žinias ir metodus už mano tėvo pinigus, visai taip pat, kaip prekiautoja daržovėmis parduoda mano motinai kopūstus. Ir viskas. Tiesa, jeigu mokytojas yra futbolo treneris, jis jam šioje srityje yra vadas. Bet jeigu jis toks (arba panašus į tokį kitoje sporto srityje) nėra, tai jis yra tik mokytojas ir niekas daugiau, ir jokiam jaunam amerikiečiui nešaus į galvą, kad mokytojas gali pardavinėti jam „pasaulėžiūras“ arba gyvenimo taisykles. Na, tokią formulotę ir mes atmesime. Bet lieka klausimas, ar tokioje jausenoje, kurią aš čia tyčia paryškinau, nėra krislelio tiesos.

Kolegos ir kolegės! Jūs ateinate į mūsų paskaitas, iš mūsų reikalaudami vadų savybių ir nepasakę sau: iš šimto profesorių mažiausiai devyniasdešimt devyni nepretenduoja ir negali leisti sau pretenduoti būti „vadais“ gyvenimo klausimais, jau nekalbant apie gyvenimo futbolo trenerius. Pagalvokite: juk žmogaus vertė nepriklauso nuo to, ar jis turi vado savybių. Bet kuriuo atveju savybės, kurios žmogų daro puikiu mokslininku ir aukštosios mokyklos dėstytoju, nėra tos, dėl kurių tampama vadu praktinio gyvenimo orientavimo ir, tarp kitko, politikos srityje. Jeigu kas nors turi taip pat ir šių savybių, tai yra dažniausiai atsitiktinumas, ir yra abejotina dėl reikalavimo, kurį kiekvienas katedroje jaučia, tų savybių turėti. Dar labiau abejotina dėl galimybės suteikimo kiekvienam aukštosios mokyklos dėstytojui auditorijoje vaizduoti vadą. Nes tie, kurie į tai labiausiai linkę, dažnai mažiausiai tikę, o svarbiausia — padėtis katedroje neduoda jokios galimybės *išbandyti*, ar jie tikę būti vadais, ar ne. Profesorius, kuris jaučia esąs pašauktas būti jaunimo patarėju ir kuriuo jaunimas pasitiki, tegul gina savo pažiūras bendraudamas privačiai. O jeigu jis jaučia esąs pašauktas įsikišti į pasaulėžiūrų ir partijų kovas, tegul jis tai daro gyvenimo rinkoje: spaudoje, susirinkimuose, sąjungose ir kitur. Vis dėlto juk tai per didelė ištaiga — rodyti drąsą ten, kur klausytojai, galbūt galvojančys kitaip, pasmerkti tylėti.

Galų gale Jūs paklauskite: jeigu taip yra, ką gi gero mokslas iš tiesų duoda praktiniam ir asmeniškam gyvenimui? Taigi mes grįžtame prie jo „pašaukimo“ problemos. Pirmiausia, žinoma, — technikos žinias, kaip kalkuliuojant įvaldyti gyvenimą, išorinius daiktus ir žmonių veiksmus; — Jūs pasakysite, kad tai juk yra jaunojo amerikiečio prekiautoja daržovėmis. Visiškai sutinku. Antra, — ko ta daržovininkė jau negali:

mąstymo metodus, amato įrankius ir apmokymą jais naudotis. Galbūt Jūs pasakysite: na, tai ne daržovės, bet ir ne ką daugiau nei priemonė apsirūpinti daržovėmis. Gerai, šiandien palikime šį klausimą atvirą. Lai-
mei, tuo mokslo galimybės dar neužsibaigia, mes Jums galime padėti, trečia, pasiekti *aiškumą*. Žinoma, su ta išlyga, kad mums patiems aišku. Jeigu taip yra, mes galime Jums paaiškinti: turint omenyje vertybinę problemą,— kad būtų paprasčiau, aš prašau Jūsų pavyzdžiu laikyti socialinius reiškinius,— praktiškai galimi tokie ir tokie požiūriai. *Jeigu* priimtas tam tikras požiūris, jo praktiniam įgyvendinimui, remiantis mokslo duomenimis, reikia panaudoti tokias ir tokias priemones. Šios priemonės galbūt yra tokios, kad Jūs manote turį jas atmeti. Tada reikia rinktis tarp tikslo ir neišvengiamų priemonių. Tikslas „pašventina“ šias priemones, ar ne? Mokytojas gali Jums nušviesti pasirinkimo būtinumą, bet daugiau, kol jis nori likti mokytojas ir nepavirsti į demagogą, negali. Toliau, jis gali pasakyti Jums: jeigu Jūs norite tokio ir tokio tikslo, Jūs turite sutikti su tokiais ir tokiais šalutiniais rezultatais, kurie, kaip rodo patyrimas, bus gauti; vėl tokia pati situacija. Tuo tarpu visa tai dar tėra problemos, kurios gali kilti kiekvienam technikui, kuris juk irgi daugeliu atvejų turi apsispręsti pagal mažesnės blogybės arba santykiškai didžiausio gėrio principą. Tiktai jam būna duotas svarbiausias dalykas — tikslas. To *nėra* mūsų atveju, susidūrus su iš tikrųjų „galutinėmis“ problemomis. Čia mes prieiname paskutinę paslaugą, kurią gali teikti mokslas, tarnaudamas aiškumui, ir kartu jo ribas: mes galime — ir privalome — Jums pasakyti: tokį ir tokį praktinį nusistatymą su vidiniu nuoseklumu, sąžiningai, galima išvesti iš tokios ir tokios galutinės pasaulėžiūros pažiūros — galbūt tik iš vienos, galbūt iš skirtingų,— bet ne iš tokių ir tokių kitų. Vaizdingai sakant, Jūs tarnaujate šiam dievui ir *paniekinate kitus*, jeigu Jūs nusprendžiate pasirinkti šį nusistatymą. Nes Jūs būtinai prieinate tokias ir tokias subjektyviai reikšmingas išvadas, jeigu liekate ištikimas sau. Bent iš principo tai galima padaryti. Tai bando daryti filosofija, kaip speciali disciplina, ir iš esmės filosofiniai principų svarstymai atskirose mokslo šakose. Taigi, jeigu išmanome savo dalyką (kas čia turi būti priimta kaip prielaida), mes galime priversti arba padėti atskiram individui „*duoti sau ataskaitą apie galutinę jo veiklos prasmę*“. Man atrodo, kad tai ne taip jau ir mažai, taip pat ir grynai asmeniniam gyvenimui. Jeigu mokytojui tai pavyksta, aš ir čia jaučiu pagundą pasakyti, kad jis tarnauja „dorovinėms“ jėgoms: pareigai ugdyti aiškumą ir atsakomybės jausmą, ir aš manau, kad mokytojas tuo labiau pajęgs tai daryti, kuo sąžiningiau vengs primesti arba įteigti klausytojui savo nusistatymą.

Šita nuomonė, kurią aš čia Jums dėstau, išplaukia iš to pamatinio fakto, kad gyvenimas, kol remiasi savimi ir yra suprantamas iš jo paties, žino tik amžiną dievų kovą,— jeigu kalbėsime be metaforų: galutinių aplamai *galimų* požiūrių į gyvenimą nesuderinamumą ir jų kovos neišsprendžiamumą, taigi būtinybę *apsispręsti*. Ar tokiomis sąlygomis

mokslas yra vertas, kad kam nors taptų „profesiniu pašaukimu“, ir ar jis pats turi objektyviai vertingą „pašaukimą“,— tai vėlgi yra vertybinis sprendinys, kurį svarstyti auditorijoje neįmanoma. Nes jo teigimas yra mokymo auditorijoje *prielaida*. Asmeniškai aš teigiamai atsakau į klausimą jau savo darbu. Toks atsakymas yra *prielaida* ir *požiūriui*, kuriam intelektualizmas yra neapkenčiamas kaip blogiausias velnias, taip, kaip jo šiandien nekenčia, arba — ir dažniausiai — tik išivaizduoja nekenčiąs šiuolaikinis jaunimas. Jam adresuotini žodžiai: „pagalvokite, velnias senas, pasenkite, kad jį perprastumėte“. Tai nereiškia amžiaus gimimo liudijimo prasme, bet, jeigu norite susidoroti su šiuo velniu, reikia ne bėgti nuo jo, kas šiandien taip noriai daroma, bet pirma ligi galo apžvelgti jo kelius, kad pamatytumėte jo galią ir jo ribas.

Mūsų istorinėje situacijoje, iš kurios negalime pasišalinti, kol liekame ištikimi sau, negalime ignoruoti to nepajudinamo fakto, kad mokslas šiandien yra *specialistų* „profesinis pašaukimas“, tarnaujantis saviškai ir faktinių ryšių pažinimui, bet ne teikianti išganymą ir apreiškimą aiškiaregių, pranašų malonės dovana, ne išminčių ir filosofų apmąstymų apie pasaulio *prasmę* dalis. Ir kai dabar Jumyse prisikelia Tolstojus ir klausia: „jeigu ne mokslas, kas atsakys į klausimą — ką gi mes privalome daryti? Ir kaip privalome sutvarkyti mūsų gyvenimą?“ Arba, pasinaudojant kalba, kuria mes šį vakarą kalbėjome: „kuriam besikaunčiam dievui privalome tarnauti? Gal visai kitam, ir kas jis?“,— tenka atsakyti: tik pranašas arba išganytojas. Jeigu tokio nėra, arba jeigu jo pamokslais nebetikima, Jūs tikrai nepriversite jį nužengti ant žemės, bandydami perduoti jo vaidmenį tūkstančiams profesorių, valstybės apmokamiems mažiems pranašams auditorijose. Tuo Jūs pasieksite tik tai, jog niekadosis iki galo neišsąmoninsite reikšmės to lemiamo fakto, kad trokštamo tokios didelės jauniausios kartos dalies pranašo nėra. Esu įsitikinęs, kad dabar ir ateityje neįmanoma pasitarnauti tikrai „muzikalaus“ religijai žmogaus vidiniam interesui, pridengiant surogatu, kaip daro visi šie pranašai katedrose, tą pamatinį faktą, kad likimas jam lėmė gyventi bedieviškame laikotarpyje be pranašų. Man atrodo, jog dora religinė nuovoka turėtų sukilti prieš tokį dangstymą. Dabar Jūs linkstate pasakyti: bet kaipgi žiūrėti į „teologijos“ egzistavimo faktą ir į jos pretenzijas būti „mokslu“? Neišsisukinėkime nuo atsakymo. „Dogmos“ ir „teologija“ egzistuoja nors ir ne visur, bet ir ne vien krikščionybėje. Teologija smarkiai išvystyta ir islame, manicheizme, gnosticizme, orfizme, parsizme, budizme, induistų sektose, taoizme, Upanišadose ir, žinoma, judaizme. Tiesa, jos sistemingumo mastas labai skirtingas. Ne atsitiktinumas, kad Vakarų krikščionybė ją ne tik sistemingiau, palyginti, pvz., su teologija judaizme, išrutuliojo ir siekė tokio sistemingumo, bet ir kad čia jos vystymosi istorinė reikšmė buvo didžiausia. Tai lėmė heleniškoji dvasia, iš jos kyla visa Vakarų teologija, kaip (akivaizdžiai) visa Rytų teologija kyla iš indų mąstymo. Bet kokia teologija yra šventųjų vertybių intelektualinė *racionalizacija*. Ne-

būna mokslo absolūčiai be prielaidų, ir joks mokslas negali įrodyti savo vertės tam, kas tas prielaidas atmeta. Tiesa, kiekviena teologija savo darbui ir kartu savo egzistavimui įteisinti prideda keletą specifiškų prielaidų. Prielaidų, kurių apimtis ir prasmė skirtinga. *Kiekvienoje* teologijoje, pvz., taip pat ir induistinėje, galioja prielaida: pasaulis turėtų turėti prasmę — ir jos klausimas yra toks: kaip tą prasmę interpretuoti, kad ją būtų galima mąstyti? Visai taip pat, kaip Kanto pažinimo teorija priėmė prielaidą: „egzistuoja mokslinė tiesa, ir ji *galioja*“, — o po to klausė: kokios mąstymo sąlygos tai (prasmingai) įgalina? Arba, kaip šiuolaikiniai estetikai (eksplcitiškai — pvz., D. fon Lukačas — arba faktiškai) priima prielaidą: „egzistuoja meno kūriniai“ — ir klausia: kaip tai (prasmingai) galima? Tiesa, teologijos paprastai nepasitenkina ta (iš esmės, religine-filosofine) prielaida. Jos nuolatos pasiremia dar viena prielaida: reikia tiesiog tikėti tam tikrais „apreiškimais“ kaip reikšmingais išganymui faktais — t. y. tokiais, kurie padaro galimą prasmingą gyvenimo būdą: tam tikros būsenos ir veiksmai laikytini šventais — tai reiškia: yra prasmingas gyvenimo būdas arba jo dalys. Tokiu atveju teologijos klausimas yra: kaip tas priimtas prielaidas prasmingai aiškinti bendro pasaulio vaizdo rėmuose? Pačios tos prielaidos teologijai yra anapus to, kas yra „mokslas“. Jos yra ne „žinojimas“ įprastine prasme, bet „turėjimas“. Kas „neturi“ tikėjimo arba kitokių šventų būsenų, tam jų nepakeis jokia teologija. Ir joks kitas mokslas. Priešingai: kiekvienoje pozityvioje teologijoje tikintysis pasiekia tašką, kur įsigalioja Augustino teiginys: *credo non quod, sed quia absurdum est*¹. Sugebėjimas „paaukoti intelektą“ yra svarbiausias pozityviai religingo žmogaus požymis. Ir kad taip yra, rodo tas faktas, kad, nepaisant teologijos (greičiau, jos dėka, nes ji ją atskleidžia), įtampa tarp vertybių sferos „mokslas“ ir religinio šventumo sferos yra neįveikiama.

Teisėtai „aukoja intelektą“ tik sekėjas pranašui, tikintis — bažnyčiai. Bet dar niekada nauja pranašystė nėra atsiradusi dėl to (šitą įvaizdį, kuris kai kam pasirodė šokiruojantis, aš čia kartoju tyčia), kad kai kurie šiuolaikiniai intelektualai turi poreikį apstatyti savo sielą garantuotai tikrai senais baldais ir prisimena, kad prie jų priklausė ir religija, kurios jie dabar nebeturi, ir vietoj jos kaip pakaitalą išsirengia sau kažką panašaus į žaismingai išpuoštą visų šalių šventųjų paveikslėliais namų koplytėlę, arba kuria jos pakaitalą visokiausiuose išgyvenimuose, kuriems priskiria mistinių šventenybių rangą, ir eina išnešiotinai prekiauti jomis knygų rinkoje. Tai yra tiesiog sukčiavimas ir savęs apgauldinėjimas. Bet kada kai kurios jaunimo draugijos, nepastebimai išaugusios pastaruosiu metu, savo žmogiškojo bendrumo ryšį interpretuoja kaip religinį, kosminį arba mistinį ryšį, — tai ne apgaulė, bet kažkas tikrai rimto ir tikro, nors galbūt kartais klaidingai save suvokiančio. Tiek, kiek tiesa, kad kiekvienas tikro broliškumo aktas gali sietis su žinoji-

¹ Tikiu ne tai, kas absurdiška, bet *todėl, kad* absurdiška.— (Vert. past.)

mu, kad tuo viršasmeninė karalija pasipildo kažkuo išliksiančiu, tiek pat man atrodo abejotinu dalyku, ar grynai žmogiško bendrumo ryšių vertė padidinama tomis interpretacijomis. Bet tai nebeįeina į mūsų temą.

Galutinių ir tauriausių vertybių pasitraukimas iš viešumos arba į ne šio pasaulio mistinę karaliją, arba į atskirų individų betarpiškų ryšių brolybę yra mūsų laiko, kuriam būdinga racionalizacija ir intelektualizacija, pirmiausia pasaulio atkerėjimas, likimas. Nėra atsitiktinis dalykas nei tai, kad mūsų aukščiausias menas yra intymus, bet ne monumentalus, nei tai, kad šiandien tik siauriausiose draugijose, asmeniškai bendraujant, pianissimo, pulsuoja tai, kas atitinka tą, kas anksčiau kaip pranašiška dvasia ugnine vėtra nuvilnydavo didelėse bendruomenėse ir jas sutelkdavo. Kai mes bandome „išrasti“ ir primesti monumentalų nusiteikimą mene, išeina tokios pasigailėtinos baisybės, kokios yra daugelis pastarųjų 20 metų paminklų. Kai be naujos, tikros pranašystės bandoma išgalvoti religines naujoves, atsiranda kažkas savo vidine prasme panašaus, tik dar bjauresnio. Pranašavimai iš katedrų sukurs fanatiškas sekas, bet niekada — tikros bendruomenės. Tam, kas negali vyriškai pakelti šio laiko likimo, reikia pasakyti: geriau tegul jis tyliai, be įprastos viešos renegato reklamos, kukliai ir paprastai grįžta į plačią ir gailingai išskėstas senųjų bažnyčių rankas. Jos jam nebus sunkios. Jam, šiaip ar taip, teks atnašauti „intelektą auką“, — tai neišvengiama. Jei jis tai pajęgs, mes jo nebarsime. Nes toks intelekto paaukojimas besąlygiškam religiniam atsidavimui doroviškai yra kitas dalykas, nei tas intelektualinio padorumo pareigos apėjimas, kai nepakanka drąsos išsiaiškinti savo galutinį nusistatymą, kai ši pareiga palengvinama sau ligiustu reliatyvizmu. Tokį religinį pasišventimą aš vertinu aukščiau negu tą pranašavimą iš katedros, kuriam neaišku, kad auditorijoje negalioja kita dorybė, išskyrus paprastą intelektualinį sąžiningumą. Šis sąžiningumas iš mūsų reikalauja konstatuoti, kad tos daugybės žmonių, kurie šiandien nekantriai laukia naujų pranašų ir išganytojų, padėtis yra tokia pat, apie kurią skamba nuostabi Edomo sargybinio daina, priskirta prie Izaijo pranašysčių: „Sarge, kiek nakties praslinko? Sargas tarė: ateina rytas ir naktis; jei jūs ieškote, ieškokite; apsigrįžkite, ateikite“. Tauta, kuriai tai pasakyta, klausė ir laukė daugiau kaip du tūkstantmečius, ir mes žinome jos sukrečiantį likimą. Pasimokykime iš jo: vien ilgesiu ir laukimu nenuveikiama nieko, ir darykime kitaip: imkimės darbo, būkime kaip žmonės ir specialistai verti „nūdienos reikalavimų“. Jie yra paprasti ir aiškūs, kai kiekvienas randa demoną, laikantį jo gyvenimo giją, ir jam paklūsta.